

УДК 330.34:332.142

Дергалюк Б. В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

ПАРАМЕТРИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті досліджено ефективність структурних змін економічної системи на регіональному рівні. Доведено, що структура економіки регіону є комплексом виробництв, що виник на основі поєднання суспільного поділу праці, природних ресурсів, історичних традицій та територіальної специфіки. Обґрунтовано, що до причин, що впливають на формування самих нових суспільно-економічних потреб, а через них – на структурні зміни в економіці. З'ясовано, що будь-яка зміна у архітектурі економічної системи має структурний характер. Найбільш значущі якісні зміни у структурі економіки регіональної системи класифікуються, як економічні зрушення. Визначено, що структурні зрушення в економіці регіонів є відображенням якісних змін архітектоники елементів та взаємозв'язків між ними, обумовленими нерівномірною динамікою зміни кількісних характеристик та аритмічністю економічних циклів, що призводить до неефективності змін, втрати вартості або надмірного нагромадження ресурсів на окремих територіях регіону. Кількісне нарощування інтелектуальних ресурсів є причиною структурних зрушень у системі інтелектуального потенціалу регіону, оскільки провокують кількісні зміни у вартості інтелектуального капіталу.

Ключові слова: структурні зміни, структурні зрушення, ефективність, регіональна економіка, інтелектуальний потенціал, регіональна економічна система, система, регіон.

Постановка проблеми. Сучасні виклики соціально-економічного розвитку зумовлюють необхідність нарощення інтелектуального потенціалу регіонів. Це зумовлено тим, що швидкоплинні технологічні зміни та поширення інформації, прискорення процесів дифузії інновацій вимагають постійної модернізації економіки регіонів відповідно до змін. Зростання ролі інтелектуального капіталу у формуванні вартості й конкурентних переваг регіонів провокують диспропорції розвитку економічних систем окремих місцевостей. Ці диспропорції між регіонами України останнім часом мають тенденцію до поглиблення. Активізації ролі місцевого самоврядування в процесах регіонального розвитку і створення нових сус-

пільно-економічних запитів та викликів щодо переформатування і перерозподілу економічних ресурсів формують передумови змін у структурі елементів, що формують потенційні можливості соціально-економічного розвитку регіонів. Такі тенденції потребують наукового обґрунтування та формалізації теоретико-методичного базису для управління економічним розвитком регіонів і пошуку факторів забезпечення його ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень із питань розвитку регіональних економічних систем, становлення методологічних засад структурних змін у регіональному аспекті слід виділити роботи М. Бутка, В. Гейця, О. Грішнєвої, А. Колота, О. Левченка, Л. Федулової,

В. Онікієнка, М. Семикіної, С. Тульчинської та інших [1-11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Надаючи належне науковому доробку авторів щодо дослідження проблематики структурних зрушень необхідно зазначити, що роль інтелектуального потенціалу у структурних зрушеннях економіки регіонів залишається не достатньо розкритим та потребує подальших досліджень.

Мета статті. Метою дослідження параметрів структурних змін і зрушень у економічній системі регіонального рівня, а також виокремлення факторів, що впливають на формування регіонального рівня структури інтелектуального потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура економіки регіону є комплексом виробництв, що виник на основі поєднання суспільного поділу праці, природних ресурсів, історичних традицій та територіальної специфіки. Складність структури регіональної економіки визначається не лише через такі поняття, як вид економічної діяльності (галузь), географічне положення, наповненість секторами економіки тощо. Залежно від відносин власності, що склалися у національній економіці, виділяються такі сектори, як приватний, державний, кооперативний.

Останнім часом поняття «сектор економіки» використовується й у зв'язку з особливостями сучасного суспільного поділу праці. Так у науковій літературі виділяється «реальний сектор економіки» як сукупність видів економічної діяльності, де виробляються товари і матеріальні послуги, «сектор послуг» та «фінансовий сектор».

Структурні зміни в економіці регіону є змінами взаємополеження між елементами упродовж певного часу. Зміни у структурі економічної системи відбуваються у відповідності до економічних і позаекономічних факторів, процесів управління суспільними та політичними цілями державних чи міжнародних інституцій [4]. Наприклад, зміни у пропорціях виробництва товарів і послуг, предметів споживання і засобів виробництва, прискорення динаміки інноваційного оновлення одних видів економічної діяльності та уповільнення інших, перерозподіл інвестицій та поява інновацій – є першопричинами структурних змін і зрушень в економічній системі регіону.

Також зміни в сучасних економічних структурах регіонів відбуваються під впливом появи нових суспільних потреб, що формують запити щодо створення нових знань і технологій, нагромадження капіталу (й фінансово-інвестиційного, й інтелектуального) та переформатування інвестиційних потоків. Безпосередньо причиною структурних змін в економіці є розвиток системи суспільних потреб.

Зміни у структурі суспільно-економічних потреб, провокуючи появу одних, згасання та зникнення інших потреб, викликають необхідність відповідних структурних змін в системі регіональної економіки.

До причин, що впливають на формування самих нових суспільно-економічних потреб, а через них – на структурні зміни в економіці, можна виділити такі:

- науково-технічний розвиток технологій;
- прискорення інформаційних потоків;
- суспільний поділ праці та її подальша спеціалізація;
- наявність та перерозподіл матеріальних й інтелектуальних ресурсів;
- інноваційні цикли;
- розвиток відносин власності;
- економічна політика держави;

– зовнішньоекономічні зв'язки органів місцевого самоврядування.

При цьому, одні причини детермінують структурні зміни з боку продуктивних сил, а інші – з боку економічних відносин.

Будь-яка зміна у архітектурі економічної системи має структурний характер. Найбільш значущі якісні зміни у структурі економіки регіональної системи класифікуються, як економічні зрушення. Вони виступають:

- ресурсною опорою побудови взаємозв'язків між елементами;
- конструкцією для формування нових властивостей;
- розподілу інвестицій та нарощування інтелектуального капіталу;
- розробки і впровадження нових техніко-виробничих відносин та інноваційних технологій.

Виходячи з цього, теоретично-методичний аналіз категорій структурних змін і структурних зрушень в економіці закономірно віднесемо до методології економічного дослідження. Отже, структурні зрушення в економіці регіонів є відображенням якісних змін архітектоніки елементів та взаємозв'язків між ними, обумовленими нерівномірною динамікою зміни кількісних характеристик та аритмічністю економічних циклів, що призводить до неефективності змін, втрати вартості або надмірного нагромадження ресурсів на окремих територіях регіону.

Співставність понять «зміни» та «зрушення» слід розглядати з точки зору філософського закону переходу властивостей системи з кількості у якість.

Отже, можна стверджувати, що структурні зрушення є різновидом структурних змін. При цьому структурні зміни виступають як основне (родове) поняття, де структурні зрушення – як видове. Тому не всі зміни у структурі економічної системи регіону є структурним зрушенням у її розвитку.

Також необхідно зазначити, що кількісні елементи можемо порівнювати, якщо вони належать до одного рівня економічної системи. Отже, говорити про структурні зрушення можна тільки по відношенню до однорідних шарів або зрізів економічної структури [3, с. 50].

Таким чином, кількісне нарощування інтелектуальних ресурсів є причиною структурних зрушень у системі інтелектуального потенціалу регіону, оскільки провокують кількісні зміни у вартості інтелектуального капіталу. При цьому акумулювання інтелектуального потенціалу в економічній системі регіону не впливає, наприклад, на географічне положення чи кількість населення. Економічна сутність структурних зрушень виражається через процес забезпечення відповідності змін у структурі економічних потреб змінам у структурі алокації (перерозподілу) економічних ресурсів. У кожному конкретному випадку можна виділити межі, коли зміна у структурі ресурсів регіону переростає у структурне зрушення всієї економічної системи регіону.

Структурні зрушення як економічний процес можуть бути співставними з іншими динамічними процесами економічних систем, які відбуваються у господарській системі: циклами, коливаннями та збуреннями. Проте, на відміну від економічних коливань і збурень, економічними властивостями структурних зрушень є їхня незворотність та змінність у системі суспільно-економічних потреб, – якості, невіддільні збуренням і поверховим коливанням.

Стосовно технологічних та економічних циклів, то вони, поза сумнівом, супроводжуються зрушеннями у господарській структурі і є прикладом системних структурних зрушень різної (спад – піднесення) спрямованості. Незворотною складовою структурних зрушень у довгостроковому періоді є прогресивне економічне зростання, зумовлене загальним економічним законом задоволення потреб.

Структурні зрушення в економіці мають кількісну та якісну визначеність. Якісна характеристика структурних зрушень в економіці передовсім відображає їхню орієнтацію на науково-технічний і соціально-економічний прогрес [11].

Прогресивними зрушеннями слід вважати лише ті зміни, які врешті-решт приводять до підвищення економічної та соціальної ефективності регіональної економіки.

Слід розрізняти ефективність структурних змін в економіці регіону та ефективність самої економічної структури. Структура економіки визнається ефективною, якщо має місце зростання основних макроекономічних параметрів функціонування регіональної економіки, а також відповідність виробленої продукції потребам суспільства [12]. Відображаючи системоутворюючу властивість структурного розвитку, ефективність структурних змін показує швидкість досягнення цілей, рівень задоволення зростаючих потреб при мінімумі витрат ресурсів на їхнє здійснення.

Аналіз структурних зрушень проводять в часовому аспекті за кількісним і якісними параметрами, динамікою й інтенсивністю, цілеспрямованістю представлено на рис. 1.

Для проведення аналізу спрямованості структурних змін на рівні економічної системи регіону, окрім даних про динаміку зміни елементів і їх взаємозв'язків, слід досліджувати параметри за додатковими критеріями – наприклад, через

завдання профілю (з досягнення еталонного, нормативного значення тощо): це дає змогу проаналізувати відповідність структурних розбіжностей між поточною і заданими значеннями структурної перебудови й оцінити першу. Вирішення завдання аналізу структурних змін дозволяє отримати оцінку регіональної системи у кожній досліджуваній момент часу, тобто оцінити як саме масштаб якості, так і його динаміку.

Висновки і пропозиції. Структурні зміни у економічній системі регіонів характеризуються множиною структуроутворюючих властивостей, що задають тенденції і можливості формують для реалізації інтелектуального потенціалу. Структура як загальнонаукове поняття узагальнює опис форми, взаєморозміщення і співставності елементів, характер взаємодії їхніх системоутворюючих властивостей та характеристик, впливу кількісних і якісних змін елемента на форму системи. Структура системи в певний момент часу є підсумком руху і змін елементів цілого, результатом їхньої організації та взаємодії.

Зростання рівня невідповідності структури тим елементам та формам, що вже змінилися, робить її несумісною із зазначеними елементами. Це стає причиною зламу архітектури старої структури і утворення нової побудови, з новими властивостями і функціями. Формування архітектоніки новоутвореної структури свідчить про перехід системи у новий якісний стан, на новий рівень розвитку. Швидкість, інтенсивність та поступальність є основними параметрами аналізу структурних змін економічної системи регіону і відображають кількісні зміни у елементному складі.

Подальші дослідження структурних змін у розвитку економічної системи регіонів необхідно спрямовувати на ідентифікацію факторів та ролі впливу елементів на прискорення переходу кількісних характеристик у якість регіонального розвитку.

Рис. 1. Напрями аналізу ефективності структурних змін економічної системи на регіональному рівні

Джерело: розроблено автором

Список використаних джерел:

1. Геєць В. М. Уроки та перспективи ринкових реформ і довгострокового економічного зростання в Україні. *Економічна теорія*. 2004. № 2. С. 3-24.
2. Бойченко В. С. Регіональний інноваційний розвиток: сутність, суб'єкти, цілі та пріоритети. *Бізнес-Інформ*. 2011. № 8. С. 23-26.
3. Беляев О.О. Економічна політика : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2004. 287 с.
4. Бункина М.К. Национальная экономика: учебник. М. : Издательство «Логос», 2002. 488 с.
5. Голікова Т.В. Державне управління територіальним економічним розвитком: теорія і практика: Монографія / Т.В. Голікова. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 296 с.
6. Варналій З. С., Мокій А. І. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія. К. : Знання України, 2005. 498 с.
7. Гринів Л.С. Національна економіка: навч. посібник. Львів: «Магнолія 2006», 2008. 464 с.
8. Кваснюк Б. Структурна перебудова економіки та її ресурси. *Економіка України*. 2003. № 11. С. 18–28.
9. Кобзистий М.О. Інституціональні умови реалізації структурних зрушень у трансформаційній економіці. *Науково-технічна інформація*. 2005. № 2. С. 34–38.
10. Крючкова І. В. Структурні чинники розвитку економіки України: монографія. К. : Наук. думка, 2004. – 317 с.
11. Тульчинська С. О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія / С.О. Тульчинська. – К. : НТУУ «КПІ». – 2009. – 488 с.
12. Тульчинська С. О. Перспективи та доміанти розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України: монографія / С.О. Тульчинська. – Херсон : Ви-во «ППІ Вишемирський В.С.». – 2014. – 210 с.

Дергалюк Б. В.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт»

ПАРАМЕТРЫ СТРУКТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ**Резюме**

В статье исследована эффективность структурных изменений экономической системы на региональном уровне. Доказано, что структура экономики региона представляет собой комплекс производств, возникший на основе сочетания общественного разделения труда, природных ресурсов, исторических традиций и территориальной специфики. Обосновано, что к причинам, которые влияют на формирование самых новых общественно-экономических потребностей, а через них – на структурные изменения в экономике. Выяснено, что любое изменение в архитектуре экономической системы имеет структурный характер. Наиболее значимые качественные изменения в структуре экономики региональной системы классифицируются, как экономические сдвиги. Определено, что структурные сдвиги в экономике регионов является отражением качественных изменений архитектоники элементов и взаимосвязей между ними, обусловленными неравномерной динамикой изменения количественных характеристик и аритмичность экономических циклов, что приводит к неэффективности изменений, потери стоимости или чрезмерного накопления ресурсов на отдельных территориях региона. Количественное наращивание интеллектуальных ресурсов является причиной структурных сдвигов в системе интеллектуального потенциала региона, поскольку провоцируют количественные изменения в стоимости интеллектуального капитала.

Ключевые слова: структурные изменения, структурные сдвиги, эффективность, региональная экономика, интеллектуальный потенциал, региональная экономическая система, система, регион.

Dergaliuk B. V.

National Technical University of Ukraine
“Kiev Polytechnic Institute”

PARAMETERS OF STRUCTURAL CHANGES IN THE ECONOMIC SYSTEM AT THE REGIONAL LEVEL**Summary**

The article investigates the effectiveness of structural changes in the economic system at the regional level. It is proved that the structure of the regional economy is a complex of productions that arose on the basis of a combination of social division of labor, natural resources, historical traditions and territorial specificity. Changes in the structure of the economic system take place in accordance with economic and non-economic factors, processes of management of public and political goals of state or international institutions, as well as under the influence of new public needs, which form requests for the creation of new knowledge and technologies, capital accumulation and reformation of investment flows. It is substantiated that for reasons that influence the formation of the newest socio-economic needs, and because of them – structural changes in the economy, we can distinguish: scientific and technological development of technologies; acceleration of information flows; social division of labor and its further specialization; availability and redistribution of material and intellectual resources; innovation cycles; development of property relations; economic policy of the state; foreign economic relations of local governments. It is found that any change in the architecture of the economic system is structural. The most significant qualitative changes in the structure of the regional system's economy are classified as economic shifts. They are: a resource support for building relationships between elements; design for the formation of new properties; the distribution of investments and the growth of intellectual capital; development and implementation of new technical and industrial relations and innovative technologies. It is determined that structural changes in the economy of the regions are a reflection of qualitative changes in the architectonics of the elements and the relationships between them, due to the uneven dynamics of changes in quantitative characteristics and arrhythmic economic cycles, which leads to inefficiency of changes, loss of value or excessive accumulation of territories. The quantitative increase of intellectual resources is the cause of structural changes in the region's intellectual potential system, as it provokes quantitative changes in the value of intellectual capital. It is proved that the increase of the level of mismatch of a structure to those elements and forms that have already changed makes it incompatible with these elements, it causes a break of the architecture of the old structure and the formation of a new structure, with new properties and functions.

Keywords: structural changes, structural shifts, efficiency, regional economy, intellectual potential, regional economic system, system, region.